

POSLEDNÍ NOSITELÉ PŘEDVÁLEČNÝCH ŽIDOVSKÝCH LITURGICKÝCH MELODIÍ NA MORAVĚ – RODINA NEUFELDOVA

Veronika Fousková

Když se řekne židovská hudba, vybaví se dnes široké veřejnosti buď klezmer, který dnes v podstatě hraji nežidé, nebo klasická hudba židovských skladatelů jako byl Giacomo Meyerbeer, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Gustav Mahler, či hudba v koncentračních táborech, jak o ní psal Milan Kuna. Jen málokdo zná židovskou rituální liturgickou hudbu, neboli hudbu synagogální či chazanut, která je pro židovskou komunitu nejdůležitější. V židovském náboženském světě se také můžeme setkat s pojmem *zemirot*, což jsou židovské paraliturgické zpěvy zpívané mimo synagogu nejčastěji v rodinném či přátelském kruhu, například při šabatové večeři. Některé liturgické zpěvy byly natolik oblíbené, že se z nich časem staly *zemirot* a naopak.

Židovské zpěvy byly předávány pouze ústní tradicí, proto nemáme dochované žádné zprávy o provozovaných nápěvech, stupnicích ani rytmech, jak nám je zanechali o své hudbě například řečtí učenci. Při studiu hudby ve starém Izraeli musíme tedy vycházet ze stavu hudby v tehdejších sousedních národů (Palestinců, Egyptanů, Fénicianů, Babyloňanů či Asyřanů). V několika bodech uvádím její hlavní rysy:

1) Modalita – v rámci každého modu jsou tvořeny motivy, které zastávají určitou funkci (uvádějící a uzavírající, spojovací a rozdělovací). Na Blízkém východě je známo šestnáct modů. Židovská hudba vychází především z arabských *maqamů*:

Příklad 1 (jeden z nejpoužívanějších maqamů Rast, který má posluchači přinášet štěstí a klid, skládá se z pentachordu a tetrachordu. Tonika je tón G a dominanta tón D, vedoucím tónem je Fis).

2) Důraz na ornamentaci – krátké i dlouhé tóny jsou zdobeny tremoly či jinými ozdobami.

3) Volný rytmus – nejvíce markantní v sólovém zpěvu s doprovodem jednoho nástroje.

4) Tonalita – založena na čtvrttónovém systému, proto má každá oktáva 24 stupňů.

5) Harmonie – používána zřídka.

6) Jednoduchá forma – např. rondo.

7) Lidový charakter.

Židovské mody se nazývají *steigery*¹ a podle Abrahama Zvi Idelsohna (1929) mají své kořeny v tzv. biblických modech. Bible měla být veřejnosti čtena sladkými melodiemi, protože k hlubšímu pochopení Tóry může dojít jedině zpěvem (za použití tradičních nápěvů). Části Bible jako Pentateuch, Knihy proroků, Ester, Kniha Nářků, Rút, Kazatel, Píseň písní, Žalmy a Job byly proto od 3. století o. l.² na veřejnosti povinně čteny formou kantilace neboli čantování (zpívané čtení liturgického textu). Každá biblická část nebo později každá modlitba v bohoslužbě byla zpívána v jednom z pěti hlavních židovských modů (Adonay Moloch, Mogen Ovos, Selicha, Ahavoh Rabboh, Mi Shebeirach). Texty byly přednášeny hebrejsky či aramejsky.

1 Termín „steiger“ pochází z jazyka jidiš.

2 V literatuře o židovské problematice se často setkáme se zkratkou o. l. (občanského letopočtu). Důvodem je jiný židovský letopočet, tzn. zkratka n. l. (našeho letopočtu) se nedá považovat za objektivní (židovský občan by nemohl říct „naš“ letopočet).

Vývoj židovského rituálu

První židovský Chrám v Jeruzalémě nechal podle přání praotců postavit král Šalamoun (970–931 př. o. l.). Proto bývá často označován jako Šalamounův chrám. Bylo to místo, kde se Bohu přinášely zvířecí oběti, aby bylo dosaženo božeho odpuštění a milosti. Zde se dá mluvit o prvním bohoslužebném židovském rituálu. Hudba se stala neoddělitelnou součástí liturgie a jejím prováděním byli pověřeni potomci kmene Levi zvaní levité. Podle Bible byla židovská liturgická hudba nejen vokální, ale i instrumentální. Během bohoslužby nemohly chybět dva nejdůležitější strunné nástroje – nevel a kinnor – a nejvýznamnější dechový nástroj šofar, který se jako jediný užívá dodnes. Šalamounův chrám byl roku 586 př. o. l. vypálen vojskem babylonského krále Nebukadnezara II. při dobytí Jeruzaléma, po kterém následovalo tzv. babylonské zajetí Židů. V této době vznikly synagogy (domy shromáždění), a protože se zvířecí oběti mohly přinášet pouze v Chrámu, zastával význam obětí přednes modliteb, zpěv žalmů, čtení a studium Tóry a dobré skutky. Druhý Chrám byl postaven navrátilci z babylonského zajetí roku 518 př. o. l. Společně s Chrámem fungovaly i synagogy. Židé si tak mohli vybrat, zda se chtějí jít modlit do Chrámu, či do synagogy. Druhý Chrám však nestál dlouho, již v roce 70 o. l. byl vypálen římským vojskem pod Titovým vedením. Nebyl již nikdy obnoven a dodnes se z něj dochovala jen známá Zed' nářků. Kvůli hlubokému smutku byla veškerá instrumentální hudba zakázána, dokonce i k náboženským účelům. Tento zákaz má v ortodoxních synagogách platit až do doby, než bude postaven Chrám nový a tradice levitů bude obnovena. Po dobytí Judey mnozí Židé opustili svou zemi, žijí roztroušeni po celém světě a jako jediná vzpomínka na starý Izrael jim zůstal jejich náboženský život a ritus. Ten Židé všude v diaspoře dodnes dodržují v různě pozměněné podobě. Židovská pospolitost je pak udržována prostřednictvím příkazu, že židovská bohoslužba se nesmí konat bez splnění minjanu, tedy pokud není přítomno minimálně deset židovských mužů starších třinácti let.

Vývoj chazanutu

Přibližně od 6. st. o. l. docházelo k rozvoji jednoduchých starých zpěvů směrem k složitějším a poetičtějším formám, jež podnítily vývoj hudby náročnější jak na rytmus, tak na modalitu. To vyžadovalo talentované zpěváky, kteří byli ochotni učit se nový text a nové nápěvy. Tak došlo ke vzniku postu profesionálního předzpěváka zvaného chazan (pl. chazanim). Toto slovo pochází z asyrštiny a znamená dohlížitel. Původně, v posledních dobách druhého Chrámu, byly jako chazanim označovány osoby starající se o chod Chrámu a po jeho zničení o chod synagogy. Od talmudických dob měla každá synagoga dva předzpěváky: vrchního a pomocného chazana, který seděl mezi věřícími a zpíval jednodušší části obřadu. Postupem času se pro chazana ujal také označení kantor. Kantorská tradice se zejména ve středověku dělila z otce na syna. Od kantora byla vyžadována hluboká víra, mravní čistota a především důstojnost. Některé židovské komunity kladly větší důraz na krásný zpěv, jiné dávaly přednost náboženské morálce. Z Elbogenova textu v *Jüdisches Lexikon* z roku 1930 se však dočteme, že často chybělo kantorům obojí: „Skrz všechna staletí se táhne stížnost na nedůstojné prvky v úřadu předzpěváka, na nedostatečné naplnění jejich služby, nedůstojný přednes modliteb a vedení vnitřních i vnějších záležitostí synagogy. Především častý je výsměch jejich pošetilosti a fantazírování. Že je chazan blázen, se stalo dalece rozšířeným příslovím“ (Elbogen 1930: 1336). Badatel dále zmiňuje, že znovunabytí vážnosti postu kantora si vyžádalo práci mnoha geniálních umělců a předzpěváků, kteří od konce 18. století usilovně sbírali synagogální zpěvy a zapisovali je do not. Díky těmto vzdělaným hudebníkům se chazanut dostal na zcela novou úroveň.

V 19. století se Židé začali integrovat do moderní evropské společnosti – někteří se rozhodli pro úplnou asimilaci a konvertovali ke křesťanství, jiní situaci neřešili tak radikálně a přidali se k nově vzniklému judaistickému reformnímu hnutí. To vycházelo z učení Mosese Mendelssohna,³ filozofa

3 Dědeček skladatele Felixe Mendelssohna-Bartholdyho.

a průkopníka židovského osvícenství (haskaly). Reformní synagogy přejímaly křesťanské prvky, zaměstnávaly křesťanské varhaníky a jejich hudbu skládali křesťanští skladatelé. Synagoga již nebyla místem pro studium Tóry a polemizování o Božích přikázáních (micvot), ale místem výhradně pro bohoslužbu, a proto si zasluhovala patřičnou úctu a klid, zcela protichůdně proti prostředí v ortodoxní synagoze.⁴ Současně se změnou charakteru synagogy došlo i ke změnám v liturgii:

- 1) Zpěv kantora se stal profesionální uměleckou záležitostí.
- 2) Do synagogy byly instalovány varhany.
- 3) Hebrejské a aramejské modlitby byly přednášeny v národních jazycích.
- 4) Změnil se obsah modliteb: např. reformní Židé v Německu se cítili jako příslušníci německého národa, proto přestali svůj život v Německu chápat jako exil a odstranili z modliteb místa pojednávající o návratu do zaslíbené země a obnově Chrámu.
- 5) Ženy byly zapojovány do rituálu. Nemusely už být v oddělené místnosti a pozorovat obřad otvorem ve zdi, nebo sedět na galerii, celé rodiny sedávaly pohromadě. Kromě chlapecké bar micva se také zavedla bat micva pro dívky.
- 6) Podoba chazanutu se přiblížila evropské klasické hudbě a melodie byly zapisovány v evropské notaci.

V Německu byly roku 1810 zahájeny nové reformované bohoslužby s varhanami ve městě Seesen, následoval Berlín (1815), Hamburk (1818) a Lipsko (1820). Reforma se pak rozšířila do celé západní Evropy. V 19. století se začalo západoevropské kantorství profesně organizovat a vydávaly se různé odborné časopisy (Der jüdische Cantor nebo

4 Když jsem poprvé navštívila brněnskou synagogu na Skořepce, měla jsem pocit, že při obřadu stále někdo ruší, s někým se baví, že lidé nedávají pozor. Tehdy jsem pochopila, co synagoga pro Židy prvotně znamená. Je to skutečný dům shromáždění, dům Boží, proto se zde má každý cítit jako doma, ne jen tiše sedět se složenýma rukama. I když židovská obec v Brně je obcí liberální, tento tradiční kulturní prvek se zde nevytratil. Zajímavý postřeh na toto téma přináší také poznámka kulturní antropoložky Veroniky Seidlové o návštěvě jedné reformované židovské komunity: „Musím se nad sebou v duchu usmát, když si uvědomím, že mi ten rozčilující neustálý pohyb v ortodoxních synagogách najednou trochu chybí.“ (Seidlová 2009: 131)

Österreichisch-Ungarische Cantorenzeitung). Hlavními průkopníky reformní bohoslužby byli Salomon Sulzer (1804 Hohenems – 1890 Vídeň), Louis Lewandowski (1821 Wreschen, Prusko – 1894 Berlín), Josele Rosenblatt (1882 Bila Cerkva, Ukrajina – 1933 Jeruzalém), u nás například dosud neznámý a nedoceněný Josef Heller (1864 Ujfal, Maďarsko – ?) a Alexander Neufeld se svými syny.

Rodina Neufeldova

Alexander Neufeld (1898–1983) patřil k posledním znalcům židovské liturgické hudby na Moravě, v té podobě, jak byla v Československu provozována před druhou světovou válkou. Narodil se v roce 1898 v Seredi na území dnešního Slovenska ve velmi ortodoxním rodinném prostředí, ze kterého znal staré tradiční liturgické melodie (charakter orientální hudby, zpěv bez varhan). V letech 1927–1930 studoval kantorský zpěv na Vídeňské kantorské škole, kde byl zásadním způsobem ovlivněn reformním stylem liturgického zpěvu 19. a 20. století podle vzoru Salomona Sulzera, Luise Lewandowskeho a Josele Rosenblatta. Alexander měl tři děti: dceru Elizabetu (1924–1942), syny Arnošta (1926–2005) a Juraje (1936). Až do druhé světové války byl Alexander vrchním kantorem v neologické (reformní) synagoze v Žilině. Za druhé světové války byl s celou rodinou (kromě Elizabety, která zemřela v Osvětimi) v koncentračním táboře Nováky na Slovensku. Po vypuknutí Slovenského národního povstání se celá rodina schovávala v banskobystřických horách, kde se Arnošt přidal k partyzánské skupině. Šťastným řízením osudu se rodina zachránila a vrátila se do Žiliny.

Alexander Neufeld jako vrchní kantor brněnské Židovské náboženské obce

Po druhé světové válce se Arnošt Neufeld při svém pobytu na vojně v Brně dozvěděl, že tamější židovská náboženská obec (dále jen ŽNO) hledá kantora. Jeho otec se rozhodl o místo ucházet, byl přijat a celá rodina se tak roku 1953 odstěhovala do Brna. Alexander byl zaměstnán

Arnošt a Juraj Neufeldovi

jako vrchní kantor celých třicet let. Za jeho působení se konaly pravidelné bohoslužby od neděle do čtvrtka v brněnském Domově odpočinku na ulici Dimitrovova 54 a v pátek, v sobotu a o vysokých svátcích v synagoze na Skořepce. Ve všední dny vykonával Alexander na obci administrativní práce, mimo bohoslužeb vedl pohřební obřady v českých zemích i na Slovensku. Jeho dlouholetým korepeditorem při tryznách a jiných akcích mimo synagogu byl Vladimír Havlík, stálý varhaník v brněnské katedrále sv. Petra a Pavla. Protože byl Alexander Neufeld jedním z posledních znalců předválečné tradice chazanutu a měl navíc školený hlas, byl váženým kantorem po celém Československu.

Chazanutu začal postupně učit i svého syna Arnošta a brával ho do synagogy jako pomocného kantora. Na svátky a při různých příležitostech se zpívalo i doma, a tak se i zde řada starých židovských náboženských melodií vštípila do paměti obou jeho synů. Na vysoké židovské svátky zpívali všichni tři v synagoze společně – trojhlasně. Vytvořili tak neopakovatelnou a v evropském měřítku po druhé světové válce ojedinělou situaci – zpěv židovských liturgických písní otce se syny.

Podle pamětníků to byl vždy hluboký a dojemný zážitek. V roce 1967 byli Neufeldovi dokonce osloveni Československým rozhlasem Brno, aby zde nazpívali několik synagogálních zpěvů. Vznikla tak unikátní vysoce kvalitní nahrávka, na níž je možno slyšet písně *Avinu Malkeinu*, *El mole rachamim* a *Jehi racon*. Na varhany hrál Vladimír Havlík.

Alexander Neufeld zemřel 31. května 1983. Pohřeb se konal 5. června 1983⁵ na židovském hřbitově v Brně. V jeho nekrologu je psáno: „Alexander Neufeld byl nejstarším naším duchovním v ČSR. Po celá léta si získal velikou oblibu u všech souvěrců, kterým věnoval všechnen svůj čas, znalosti a vědomosti. U příležitosti vysokých svátků a tryzen nikdy neopomněl modlit se o zachování toho nejvyššího míru.“ (Za Alexandrem Neufeldem 1983: 2)

Arnošt Neufeld jako kantor a předseda brněnské ŽNO

Alexandrovův starší syn Arnošt pracoval po vojně v brněnském Kovo-matu, a protože měl obchodnický talent a práce ho bavila, stal se posléze vedoucím podnikové prodejny na Minoritské ulici. Od sedmdesátých let 20. století přebíral od otce postupně vedení náboženských obřadů v brněnské synagoze a v roce 1973 se stal předsedou ŽNO. Na to, jak jako zástupce obce musel komunikovat s komunistickým režimem, vzpomíná Jaroslav Klenovský⁶ takto: „Je potřeba říct, že pan Neufeld tím, že byl předsedou, tak de facto na něj se hrnuly všechny ty hromy a blesky, které on musel snášet, ten tlak těch okresních církevních tajemníků a krajského církevního tajemníka. Samozřejmě potom, po převratě, [...] leckdo mu mohl vyčítat, že s nimi jako spolupracoval, ale on nemohl jinak, on prostě musel a jak říkám, na něho to všechno padalo a on nesl tu zodpovědnost, takže já jak ho znám z těch jednání, tak vystupoval vždycky naprosto korektně a zastával zájmy židovské obce a nějak těm církevním tajemníkům nepodlízal, ale museli jsme s nima vyžít. [...] Oni samozřejmě ti okresní tajemníci byli v každém tom okrese

5 Toto datum je uvedeno v Alexandrově nekrologu (Za Alexandrem Neufeldem 1983: 2). V úmrtním listě je však uvedeno datum pohřbu 12. června 1983. Vzhledem k datu úmrtí je pravděpodobnější datum 5. června 1983.

trošku jinačí, s někým se dalo vyjít líp s někým hůř, ale v principu jsme s nima museli vycházet, jo. My jsme po nich chtěli dotace na opravu hřbitovů, takže nějak jsme museli.“⁶ V roce 1993 nebyl Arnošt Neufeld poprvé po dvaceti letech zvolen předsedou a vykonával pouze funkci vrchního kantora.

Arnošt Neufeld stál u zrodu židovsko-křesťanského hudebního uskupení Nový Jeruzalém (Arnošt a Juraj Neufeldovi, Milada Sedláčková, Michaela Záhorská – zpěv a Eva Kopřivová – housle a klávesy), spolupracoval se smíšeným sborem Kantila, jenž se stal pravidelným hostem brněnských vzpomínkových tryzen a zapojoval se do řady významných projektů, díky čemuž byl často zván na různá místa v ČR i v zahraničí. V devadesátých letech došlo k renovaci řady moravských synagog (např. Mikulov, Břeclav) a při této příležitosti byly organizovány koncerty, jejichž výtěžek byl použit na další opravy. Na těchto koncertech vystupovali i bratři Neufeldovi společně s dnes slavným vídeňským kantorem Shmuelem Barzilaiem. Další akcí, na které se Arnošt Neufeld podílel, byl projekt „Židovská Morava – Židovské Brno“ probíhající v letech 2000–2001, v jehož rámci si Arnošt zazpíval se světoznámým tenoristou Josephem Malowanym. V roce 2002 dokončil režisér Arman Mastroianni film *Prsten*, který se natáčel také v moravských Boskovicích. V jedné krátké scéně je zde možné vidět a slyšet i Arnošta Neufelda v roli oddávajícího. V témže roce byl požádán Českým rozhlasem 3 Vltava ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze o nazpívání některých židovských liturgických zpěvů. Byly vysílány v pořadu „Judaismus a křesťanství v hudbě“. Kvůli vysokému věku Arnošta Neufelda musel tento pořad dokončit mladý izraelský rabín Jehuda Ješarim, který v té době působil v Praze.

Arnošt Neufeld byl otevřený besedám s ostatními náboženstvími, proto byl několikrát pozván do spolku Unitaria Brno, jež vychází z liberálního pojetí křesťanství, hinduismu, jógy, buddhismu i jiných duchovních směrů, nebo do České křesťanské akademie v Jihlavě, aby zde přednášel

6 Rozhovor autorky s Jaroslavem Klenovským, Brno 20. 11. 2009.

o judaismu.⁷ Velmi rád se vracel do Žiliny. Jezdil tam příležitostně sloužit pohřby a společně s bratrem Jurajem pravidelně zpívat na tryzny. Zemřel 16. února 2005 ve věku nedožitých 79 let. Rozloučení na židovském hřbitově v Židenicích se konalo 27. února 2005.

Juraj a Tomáš Neufeldovi jako nositelé rodinné tradice

Juraj Neufeld studoval v roce 1953 v Brně na Průmyslové škole na Sokolské, ale toto studium mu nevyhovovalo, proto se vyučil v Královopolské strojárně mědikovcem-potrubářem a v podniku pak pracoval až do odchodu do důchodu v roce 1998. Kolem roku 1956 odešel na vojnu do Prahy, kde začal s hudební činností v oblasti populární hudby. Ještě na vojně se stal zpěvákem v tzv. Havajské skupině, poté účinkoval s kapelou Juraje Grosse. Vystupoval ve vyhlášených brněnských podnicích, jakými byly Rozmarýn, Slovan a Legie.

S judaismem nebyl spjat do té míry jako jeho bratr Arnošt. Důvodem mohlo být to, že jeho vzpomínky sahají až válečného a poválečného období, kdy byl judaismus pronásledován, nezažil předválečné časy, na něž rád vzpomínal Arnošt. Mnoho synagogálních zpěvů však znal a po smrti svého otce chodil zpívat bratrovi na vysoké svátky do synagogy druhý hlas. Pokračovali tak v rodinné tradici dál a dnes v ní Juraj pokračuje se svým synem Tomášem (i když už ne v duchovní rovině).

Tomáš Neufeld se začal chazanské melodie postupně učit po smrti svého strýce Arnošta. Stejně jako jeho otec a strýc je i on bez hudebního vzdělání a neumí noty. Juraj Neufeld natočil v roce 2007 CD se synagogálními zpěvy, kam zařadil i první společný dvouhlasý zpěv se svým synem Tomášem *Avinu malkeinu*. Ani Juraj ani Tomáš nevykonávají funkci chazana, nýbrž zpívají příležitostně na tryznách, koncertech a dalších akcích, kam jsou jako příslušníci slavné rodiny Neufeldových zváni. Po Arnoštově smrti jezdí také oba každoročně

7 Srov. http://www.ckaji.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=62 [cit. 2. 3. 2010].

zpívat na tryznu do Žiliny. Tomáš Neufeld začal v roce 2008 navštěvovat nově vzniklou Pražskou školu synagogálního zpěvu a liturgie. Stal se tak nadějí, že bude dalším nositelem rodinné tradice a židovské melodie zpívané na našem území před válkou tak nebudou zapomenuty. Jak s tímto rodinným dědictvím naloží a zda se stane skutečným kantorem jako jeho děd Alexander a strýc Arnošt, to ukáže teprve čas.

Chazanut ve 21. století

Původní předválečná československá židovská liturgická tradice odešla společně s Arnoštem Neufeldem na přelomu 20. a 21. století a v současnosti ji v českých synagogách neuslyšíme. V pražské konzervativní židovské komunitě Bejt Simcha působí jeden z mála lidí, který by si přál obnovu reformované tradice chazanutu s jeho čtyřhlasými sbory. Je to profesionální sborista a kantor Michal Foršt. Ten již několik let pořádá koncerty „Neznámá hudba pražských synagog“, na nichž vystupuje společně s profesionálními nežidovskými zpěváky. Kulturní antropoložka Veronika Seidlová došla k zajímavému závěru, že projev kantora dnes souvisí s vyjádřením židovské identity. Většinu Židů druhé a třetí generace (jako první generace jsou označováni ti, kteří přežili holocaust) připadá evropsky školený způsob zpěvu kantora neautentický (nežidovský), vedoucí k asimilaci do většinové společnosti. Proto je dnes důležitější JAK se zpívá, nikoli CO se zpívá (resp. která melodie a správný modus). V dřívějších dobách rozeznal každý člen židovské komunity nusach (modus) pro Jom kipur od nusachu pro šabat, dnes jej však nerozezná ani samotný kantor, natož kongregace. Většina dnešních kantorů dokonce nerozumí ani samotnému pojmu modus. Židé pak hodnotí židovskou autenticitu podle barvy hlasu a přednesu kantora. Za autentické je pokládáno nosové tvoření hlasu, emocionální lkaní a všeobecně orientální nádech. Mnoho lidí si už ani nepamatuje, jak se v Praze před dvaceti či třiceti lety zpívalo, a tyto mezery v kolektivní paměti stále více zaplňuje liturgická hudba importovaná z USA a Izraele (Seidlová 2009: 147).

I v Brně jsem se setkala s názorem, že zpěvy, které se na obci zpívají dnes (které s sebou přinesli kantoři třetí generace z Prahy), lidem vyhovují více než melodie zpívané Neufeldovými. Protože je ale brněnská obec mnohem liberálnější než pražská, nesouvisí oblíbenost nových melodií tolik s „židovskou autenticitou“, ale s faktem, že nové melodie jsou rytmičtější, zpěvnější a jednodušší, tedy že se můžou všichni přidat. Navíc Arnošt Neufeld zpíval všechny melodie velmi pomalu, takže brněnští přivítali rychlejší verzi.

Dvěma určujícími faktory chazanutu 21. století je také globalizace a internet. Ten nabízí obrovské množství nahrávek a not, problémem je tak spíše, jak si z nich vybrat. Mladí kantoři stahují z internetu mp3 a učí se melodie, které se zpívají v Americe a v Izraeli. A tak i v synagogální hudbě má své místo pojem „globální vesnice“. Postupně se tak zapomínají a ztrácejí lokální liturgické zvyky (minhag), melodie, které se zpívaly v místních synagogách a pěvecká lokální specifika – způsob tvoření tónu. Židovská liturgická hudba se také dostává pod zastřešující termín world music, jak dokládá například nahrávka náboženské písně *Avinu Malkeinu* v populárním pojetí Barbary Streisand, kterou je možné najít na portálu YouTube. Je jen otázkou času, kdy i v České republice budou nejoblíbenější synagogální melodie převzaty nežidovskými hudebníky a přetvořeny na platformě nové fúze.

Literatura:

AVENARY, Hanoch 2007: Music. In: BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.):

Encyclopaedia Judaica. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd.

BOHLMAN, Philip V. 2005: *Jüdische Volksmusik*. Wien: Böhlau.

Bohoslužby mimo Prahu. 1955. In: Věstník židovských náboženských obcí v Československu, 5, s. 6.

BRANBERGER, Jan 1904: *O hudbě Židů. Kulturně historická skizza*. Praha: Spolek českých akademiků-Židů.

CASPER, Bernard M. 1963: *Talks on Jewish Prayer*. Jeruzalem: Sivan Press.

- ELBOGEN, Ismar 1930: Chasan. In: HERLITZ, Georg – KIRSCHNER, Bruno (eds.): *Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens*. Berlin: Jüdischer Verlag.
- FRANKL, Pavel – FRANKL, Petr 2008: *Židia v Žiline*. Žilina: Edis.
- FRIEDMANN, Aron 1921: *Lebensbilder berühmter Kantoren II*. Berlin: C. Boas Nachf.
- HEITLINGEROVÁ, Alena 2007: *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G.
- „História Židov v Žiline“ *Židovská náboženská obec Žilina* [online] [cit. 28. 4. 2010]. Dostupné z: <http://kehilazilina.sk/viewpage.php?page_id=1>.
- Chazzanut online. *Comprehensive site on Jewish Liturgical Music (chazzanut), with a large collection of cantorial music scores, midi sound, annotated links and background informatic* [online] [cit. 24. 4. 2010]. Dostupné z: <<http://www.chazzanut.com>>.
- IDELSOHN, Abraham Zvi 1929: *Jewish Music. Its Historical Development*. New York: Henry Holt and Company.
- KLENOVSKÝ, Jaroslav 2002: *Brno židovské*. Brno: Era.
- MLYNÁRIK, Ján 2005: *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia.
- NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla 2005: *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum.
- Nusach online. *Comprehensive site on Jewish Nusach, with a large collection of cantorial songs for any liturgical occasion (tracks)* [online] [cit. 30. 3. 2010]. Dostupné z: <www.virtualcantor.com>.
- PĚKNÝ, Tomáš 2001: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer.
- SEIDLOVÁ, Veronika 2009: „*Kdo zpívá židovsky? – aneb Hlas jako prostředek performance židovských identit v pražských synagogách a modlitebnách*“. Diplomová práce. Fakulta humanitních studií UK Praha.
- „Současnost.“ *Židovská obec Brno* [online] [cit. 21. 6. 2010]. Dostupné z: <<http://www.zob.cz/?q=Soucasnost>>.
- Za Alexandrem Neufeldem* 1983. In: *Věstník židovských náboženských obcí v Československu*, 7, s. 2.

Prameny:

- „Arnošt Neufeld – Judaismus 21. 11. 2001“ *Česká křesťanská akademie* [online] [cit. 2. 3. 2010]. Dostupné z: <http://www.ckaji.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=50:judaismus-21112001&catid=34:rok-2001&Itemid=62>.
- „Barbra Streisand – Avinu Malkeinu.“ *YouTube* [online] [cit. 28. 9. 2010]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=0YONAP39jVE&feature=related>>.
- NEUFELD, Alexander – NEUFELD, Arnošt – NEUFELD, Juraj 1967: *Avinu malkeinu, El mole rachamim*. Jehi racon. CD. Brno: Brněnský rozhlas.
- NEUFELD, Alexander – NEUFELD, Arnošt – NEUFELD, Juraj 1976: *Jom kipur*. Zvuková nahrávka. Autor Arnošt Neufeld, Brněnská synagoga na Skořepce.
- NEUFELD, Arnošt – Juraj 1991: *Chanuka*. Zvuková nahrávka. Autor Martin Mandl. Brněnská synagoga na Skořepce.

- NEUFELD, Arnošt 2002: *Judaismus a křesťanství v hudbě*. CD. Brno. Český rozhlas 3 Vltava.
- Rozhovor s Arnoštem Neufeldem*. 1996. Videorozhovor. JELÍNEK, Jan (moderátor) – KUBÁČ, Lubomír (kamera). Brno. Survivors of the Shoah Visualy History Foundation.
- NEUFELD, Juraj – Tomáš 2007: *Synagógální zpěvy*. CD. Brno: Studiová nahrávka.

Jewish Liturgical Music: the Neufeld Family

Alexander Neufeld was one of the last cantors in Moravia who practiced Jewish liturgical music in the form which was known in Czechoslovakia before WWII. Neufeld was born in 1898 in the area of present day Slovakia. From 1927 to 1930 he studied at the Vienna cantorial school, where he learnt the reform style of the *chazzanut* based on the models of Sulzer and Lewandowski. From 1953 to his death in 1983, he worked as the chief cantor in Brno where his son Arnošt sang as the second cantor. Alexander, Arnošt, and Alexander's second son, Juraj, performed together on the high holy days and at memorial meetings. With their three voices they created a musical force that had no equal in the post-war Czech regions because most of the pre-war cantors were dead or exiled. Arnošt Neufeld was the chairman of the Jewish community in Brno from 1973 to 1993. After Arnošt's death, cantors from Prague were invited to Brno and brought melodies imported by Rabbis from Israel and America. These days, the majority of Czech Jews would prefer to identify themselves by these melodies than by the pre-war ones. Jewish music has its roots in Oriental music; it is characterized by ornamentation, melismatic cadence and modality. The old Hebrew notation used a parallelism of the *neume* notation called *ta'amim*. The musical interpretation of the Neufeld family is distinguished by their very slow rhythm and it combines eastern and western Ashkenazi styles.